

Testimonis de la història

Com en ocasions anteriors, l'objectiu a l'hora de triar un tema per a aquesta revista és donar a conèixer com era la vida a Molins de Rei a l'edat mitjana i apropar-nos a les persones que hi vivien. En aquest sentit vàrem tractar extensament sobre el seu notari, en Bartomeu de Miramat, i la seva notaria.

En les línies següents parlarem d'un altre personatge destacat, Berenguer de Relat, que fou senyor de la vila, propietari del Castell Ciuró i del Castell d'Olorda. Encara que la seva relació professional al servei de la monarquia i les dades sobre les seves inversions al Baix Llobregat són prou conegudes i apareixen en totes les obres de difusió, ningú, però, s'ha detingut a estudiar amb més profunditat els seus vincles familiars i el seu interès inversor a la zona.

En el decurs de les nostres recerques sobre el Baix Llobregat trobarem repetidament Berenguer de Relat tant com a atorgant de documents referits als seus béns immobles i patrimoni, com per la seva relació familiar amb els Ferriol, senyors de Sant Feliu de Llobregat. Creiem, doncs, que aprofundir en l'estudi de la figura de Berenguer de Relat pot enriquir el nostre coneixement de la història del Baix Llobregat i de Molins de Rei.

Evidentment, el tema se'ns presentava massa ampli; necessitàvem un punt que centrés i servís com a motiu central d'aquest article. L'oportunitat va sorgir en localitzar a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB) els documents referits a la compra, per part de Berenguer de Relat, del Castell d'Olorda i del Celler de Molins de Rei. Es tracta d'una sèrie documental de la qual destaca l'instrument sobre el lliurament de la "corporal possessió" d'ambdues propietats. La nostra intenció és exposar les dades més destacades de la sèrie i analitzar en detall com es produí el lliurament de les esmentades propietats segons el document esmentat. Deixaríem, doncs, per a

una futura ocasió l'estudi de la propietat més important que Berenguer de Relat va tenir a la vila, el Castell de Ciuró.

En primer lloc, i a tall d'introducció, parlarem breument de Berenguer de Relat, del seu entorn familiar i professional al servei de la monarquia

Algunes dades biogràfiques de Berenguer de Relat

Tot tenint en compte la data del seu matrimoni, 1334, podríem situar el seu naixement cap a l'any 1315. Morí aproximadament l'any 1394, moment en el qual atorgà testament. Del seu matrimoni nasqueren dues filles, Isabel i Joaneta; sembla ser que no tingué cap fill que el succeís i que continués amb el cognom i la professió del pare. Els matrimonis de les filles reafirmaren la relació que Berenguer de Relat ja havia establert amb el Baix Llobregat. Com els seus contemporanis de les classes dirigents, laics i religiosos, Berenguer, tal com veurem, invertí en la compra de grans patrimonis. En aquella època, aques-

Creiem, doncs, que aprofundir en l'estudi de la figura de Berenguer de Relat pot enriquir el nostre coneixement de la història del Baix Llobregat i de Molins de Rei.

tes inversions es veien afavorides per les relacions professionals o de servei amb la monarquia o l'Església i es reforçaven amb les relacions familiars de solidaritat que, a través especialment de matrimonis avantatjats, s'establien entre els membres de l'oligarquia i la burgesia ciutadana. En el cas de Berenguer de Relat, la seva filla Isabel es casà amb el cavaller Jaspert de Guimerà i foren senyors de Castelldefels, que era propietat de Berenguer de Relat des de 1340 i que llegà a la seva filla.

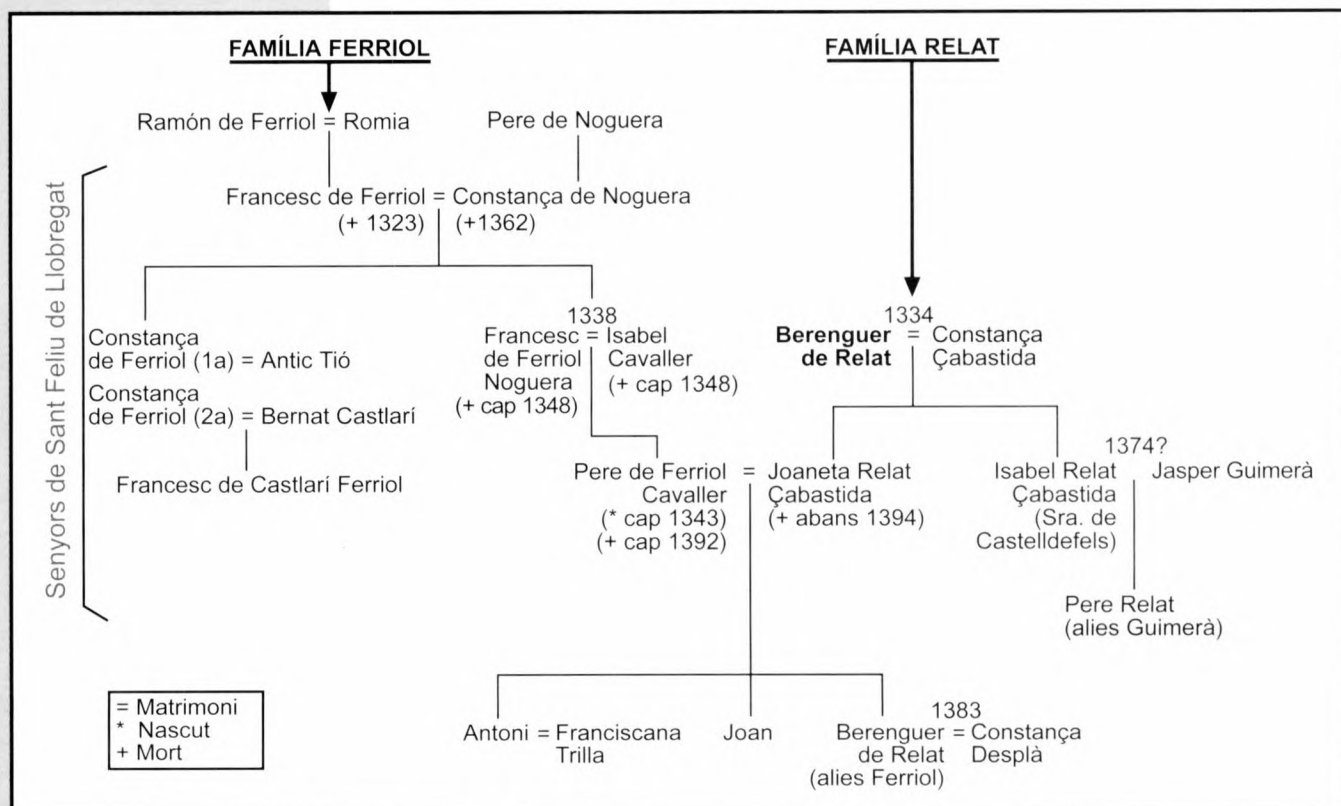
El matrimoni de l'altra filla, Joaneta, ens interessa particularment per a la

història del Baix Llobregat i per a la de Molins de Rei i Olorda especialment, ja que, mitjançant aquest enllaç, Berenguer consolidà el seu patrimoni a la zona i emparentà amb els Ferriol, senyors de Sant Feliu. Aquest fet, tal com detallarem a continuació, canvià en cert sentit la història del Baix Llobregat.

Per comprendre bé la situació, ens convé fixar-nos en la família Ferriol i recordar la seva presència com a propietaris del senyoriu de Sant Feliu, tal com l'exposà Baucells i Reig. Nosaltres només recordarem que l'Almoïna de la Seu de Barcelona comprà el senyoriu als Durfort el 1326 i que en fou propietària *pro indivis* amb els Ferriol més de quaranta anys. Constança de Noguera, vídua de Francesc de Ferriol, gestionà durant gran part de la seva vida aquest gran patrimoni, primer com a tutora del seu fill Francesc, hereu universal del seu pare i que encara era un nen en morir aquest. La mare li lliurà la part *pro indivis* del senyoriu l'any 1338, data del seu matrimoni

amb Isabel Cavaller. Tots dos, Francesc i Isabel, moriren joves i deixaren un únic fill, Pere, nascut cap a 1340, sota la tutela de l'àvia Constança Noguera, que, novament, i com a tutora del seu nét, gestionà el patrimoni fins a l'any 1357. En aquesta data el lliurà al seu nét, a qui nomenà així mateix hereu universal en el seu testament, atorgat el 1361. Podem recordar també que Constança era propietària al Baix Llobregat, ja que posseïa molins i censos a Molins de Rei i a Ciuró. Aquests béns els heretà el seu nét Francesc Castlarí Ferriol, fill de la seva filla Constança Ferriol Noguera i de Bernat de Castlarí.

Arribem al punt de la història familiar que ens interessa. Pere Ferriol Cavaller, que pertanyia, com els seus avantpassats, a la Casa del Rei, es va casar amb Joaneta Relat Çabastida, filla de Berenguer de Relat. D'aquest matrimoni nasqueren tres fills: Antoni, Pere i Berenguer, que probablement fou el primogènit. Aquest canvià el seu cognom, Ferriol, pel de Relat, de manera que s'anomenà com

Elaboració pròpia

l'avi, Berenguer de Relat, amb l'afegit d'àlies de Ferriol.

Baucells indica com a raó d'aquest canvi el fet que els Relat fossin d'una categoria superior als Ferriol. Nosaltres creiem, però, que sobretot el motiu fou que Berenguer de Relat, tal com hem indicat, no va tenir fill mascle que el succeís en el cognom, la professió i el patrimoni, tot seguint, com era habitual a l'època, la línia patrilínea o agnàtica segons la qual tot passava sempre de pares a fills. Les seves dues filles no podien ni transmetre el cognom del pare ni ocupar la posició econòmica, social i professional d'aquest, ja que elles mateixes, per raó de matrimoni,

Berenguer de Relat és present a la cort del rei, com al seu fidel. De moment, desconeixem el motiu de l'estreta relació que uní Berenguer de Relat amb el rei.

entraven en altres llinatges dominats al seu torn per la transmissió patrilínea; és a dir, en el cas de la filla Isabel, els seus fills assegurarien la continuïtat del llinatge dels Guimerà, i en el cas de Joaneta, la continuïtat dels Ferriol. Les dones, en casar-se trencaven amb el seu llinatge patern per integrar-se en un nou llinatge masculí, tot garantint-ne la continuïtat.

En resum, creiem que, a més d'una posició social superior, la raó de canviar el cognom al nét de Berenguer fou la de ser el continuador del seu avi i actuar com el primogènit que aquest no va arribar a tenir, amb tot el que això comportava, és a dir, mantenir la presència de la família a la Cort com a funcionari reial, amb la categoria social i el prestigi que l'avi havia consolidat al llarg de la seva vida, i actuar com a cap de família, tot administrant-ne el patrimoni i controlant tots els assumptes d'aquesta.¹ Aquesta continuïtat quedà absolutament assegurada en el fet que el fill d'Isabel també canvià el

seu cognom pel de Relat, i així s'anomenà Pere Relat, àlies Guimerà.

Des de molt jove, Berenguer de Relat és present a la cort del rei, com al seu fidel. De moment, desconeixem el motiu de l'estreta relació que uní Berenguer de Relat amb el rei. Probablement, tal com era habitual, fou la prestació de serveis recompensada sempre per la monarquia amb rendes immobiliàries, patrimonis, monopolis i càrrecs a la Cort. Aquests serveis, en molts casos es prestaven en el decurs de les campanyes militars. En aquest sentit, l'any 1343 Berenguer participà en la quarta expedició a la frontera nord de Catalunya que el rei Pere el Cerimoniós portà a terme contra Jaume III, últim rei de Mallorca. Gràcies a aquesta fidelitat, Berenguer de Relat encetà una llarga carrera com a funcionari regi i exercí diferents càrrecs a la Cort.

La confiança és per a nosaltres la paraula clau de la relació entre el rei Pere el Cerimoniós i la seva tercera esposa, la reina Elionor de Sicília, i el seu fidel Berenguer de Relat. A la vista dels càrrecs i tasques especials que els reis l'encomanaren, podem comprovar que aquests requerien, per portar-los a terme, una persona que fos d'absoluta confiança, ja que sovint es referien no tan sols al vesant públic de la monarquia, sinó a la seva part més privada.

Va romandre tota la seva vida al servei del rei Pere IV el Cerimoniós, des que aquest encara era Infant d'Aragó. Sembla ser que el primer càrrec que exercí a la Cort fou el de dispenser de la Dispensa dels Infants d'Aragó amb l'Infant Pere, futur Pere IV el Cerimoniós; figura com a tal en els llibres d'administració de la Dispensa entre els mesos de juliol a desembre de l'any 1331. Sembla que l'any 1334 ja exercia l'ofici de racional reial i com a tal apareix en el dit any quan contragué matrimoni amb Constança Çabastida; amb aquest motiu rebé de l'Infant Pere 3.000

sous.²

Mai no deixaria d'estar al costat de Pere IV el Cerimoniós i quan aquest esdevingué rei, va romandre sempre com al seu conseller i home de confiança. Aquesta confiança que el rei li tenia es féu palesa l'any 1349, quan Pere IV va contraure matrimoni amb Elionor de Sicília. En aquell moment, el rei destinà Berenguer de Relat al servei de la Casa de la Reina, que adquirí importància i una certa autonomia respecte a la Casa del Rei; recordem que aleshores es construï el Palau Menor com a residència de la Reina i que Elionor residí llargues temporades a la seva terra, Sicília, a més d'acompanyar el rei en alguns moments, com a la campanya de Sardenya. Tot això comportà la necessitat d'un cos de funcionaris, fidels i consellers al servei exclusiu de la Casa de la Reina no sols a Barcelona, sinó que l'acompanyés també en els seus desplaçaments. Berenguer de Relat ocupà un lloc destacat en aquest servei, tot exercint un dels càrrecs més delicats i necessitats de confiança, el de tresorer de la reina. Començà a exercir-lo des de l'any 1349, quan comença el primer llibre de tresoreria de la Reina, on ja figura com a tresorer, fins a la mort d'Elionor, el 30 d'abril de l'any 1375; la data de l'últim llibre de tresoreria és, naturalment, aquesta. Part dels llibres de tresoreria varen ser redactats pel tresorer Relat fora de Catalunya, a Sicília, entre els anys 1361-63, període durant el qual la reina residí a l'illa.³

No ens podem estendre, ni és la finalitat d'aquest article, sobre l'actuació de Berenguer de Relat com a tresorer al llarg d'aquests anys. A tall d'exemple, podem esmentar algunes de les seves intervencions: l'any 1354 actuà com a procurador de la reina en la concessió regia del castell i lloc de Mataró, de Gelida i de Molins de Rei, tot rebent la possessió dels dits llocs⁴ en el mateix any, i com a tresorer de la reina, rebé en nom seu les rendes de Mataró

(2.000 sous) i, a més, 4.000 sous que invertí en negocis de la reina.

Quan Isabel, filla de Berenguer de Relat, contragué matrimoni, el novembre de 1374, la reina concedí al seu tresorer la suma de 3.000 sous.⁵

Creiem, però, que la prova més important de la confiança que li va tenir la reina la tenim en el fet que l'anomenés marmessor testamentari juntament amb Ramon, bisbe de Lleida, lloc on morí la reina, i el cavaller Ramon de Peguera.⁶

En morir la reina, el rei Pere el Cerimoniós destinà Berenguer de Relat a un càrrec realment important, el de mestre racional, és a dir, ser el cap de la institució administrativofinancera de la Corona d'Aragó. El mestre racional controlava tota la gestió

Aquesta confiança que el rei li tenia es féu palesa l'any 1349, quan Pere IV va contraure matrimoni amb Elionor de Sicília.

econòmica i administrativa que portaven de tots els funcionaris que manegessin els diners, els béns i els drets de titularitat regia, entre ells el tresorer, l'escrivà de ració, els batlles generals i els procuradors reials. En paraules actuals, podríem dir que Berenguer de Relat era el ministre d'Economia i Hisenda. Com a tal exercí fins al final dels seus dies i, tal com veurem, el document que comentarem descriu la seva oficina al Palau Major.

Confiança plena, doncs, dels reis envers ell i fidelitat absoluta per part de Berenguer. Els seus fidels serveis varen ser recompensats amb béns immobles situats al Baix Llobregat, on Relat va tenir un patrimoni realment important: el 2 de juliol de 1366, la reina va vendre a Berenguer la vila de Molins de Rei per 85.500 sous de Barcelona.⁷ Dos anys més tard, el 1368, el rei Pere i la reina "pels obsequiosos serveis que els ha

prestat el fidel conseller del rei i tresorer de la reina”, li concediren el Castell des Ciuró.⁸ L’any 1377 engrandí el seu patrimoni al Baix Llobregat amb la compra del castell d’Olorda i la casa del Cellar de Molins de Rei, tal com detallarem a continuació. Podem concloure que cap al final de la seva vida, Berenguer de Relat era un dels grans senyors del Baix Llobregat si tenim en compte que posseïa Castelldefels, que deixà en testament a la seva filla Isabel; que era propietari a Molins de Rei, Castell Ciuró i Olorda i, a més, per raó del matrimoni de la seva filla Joaneta amb Pere de Ferriol, tenia interès al senyoriu de Sant Feliu de Llobregat, que comprenia, a més de la vila, les parròquies de Sant Joan Despí i de Sant Just Desvern.

No sabem la data exacta del seu òbit, que es produí abans que el del seu nét, Berenguer de Relat *àlies Ferriol*, tot actuant com a fill i hereu universal

L’any 1377 engrandí el seu patrimoni al Baix Llobregat amb la compra del castell d’Olorda i la casa del Cellar de Molins de Rei.

del seu pare, Pere de Ferriol, i per tal de satisfer els deutes d’aquest, va vendre la meitat *pro indivis* del senyoriu de Sant Feliu a l’Almoïna, propietària de l’altra meitat, pel preu de 33.500 sous en moneda de Barcelona de tern. El document de venda ens dóna notícia de la composició familiar en aquell moment. Així, podem comprovar que els pares de Berenguer, Pere de Ferriol i Joaneta Relat, ja havien mort. Els seus germans, Joan de Ferriol de 18 anys d’edat, i Antoni de Ferriol, de 15, n’aprovaren la venda, juntament amb l’esposa de Berenguer, Constança Desplà, amb la qual Berenguer s’havia casat cap a l’any 1383.

Com a garants actuaren els oncles d’en Berenguer, és a dir, Jaspert de Guimerà i la seva muller Isabel de Relat. Aquesta signà el document a

Castelldefels, d’on, com hem dit, era la senyora gràcies al llegat del seu pare.⁹

L’hereu de Berenguer de Relat fou, tal com hem assenyalat, el seu nét, Berenguer de Relat *àlies Ferriol*. L’avi exercí de tutor seu i dels seus germans, i molt aviat entrà a la Cort com a fidel del rei. El primer càrrec fou la batllia, ofici que li encomanà el rei Martí l’Humà el 12 de febrer de 1404.¹⁰ En aquests anys ens apareix també com a fidel de la reina Maria, jove de la reina Elionor.

En les línies anteriors hem donat a conèixer Berenguer de Relat i hem destacat els trets de la seva biografia que ens semblen més interessants amb relació amb el Baix Llobregat. A continuació ens centrarem en l’adquisició de dues propietats a Molins de Rei, la casa del Cellar, situada a la mateixa vila, i el Castell d’Olorda. A tall de precedents comentarem la seva situació i història en el moment de l’adquisició, i ens centrarem posteriorment en el document del lliurament de la “corporal possessió”, que comentarem àmpliament.

L’adquisició del Castell d’Olorda i la casa del Cellar de Molins de Rei

Berenguer de Relat adquirí totes dues propietats a Simó Desllor. Aquest havia fet construir, a la vila de Molins, el Cellar del qual avui dia encara es conserven restes que en permeten una descripció¹¹ que nosaltres completarem amb la que en dóna el document de lliurament de la “corporal possessió”.

Del Castell d’Olorda, no en tenim gaires notícies fins al segle XIV. El puig d’Olorda forma part de la serra de Collserola i domina el Baix Llobregat per damunt de les viles de Molins de Rei i Sant Feliu, per una banda, i Vallvidrera, per l’altra.

No ens consta clarament l’existència

d'un castell com a tal abans de la Baixa Edat Mitjana; ara bé, per la seva situació geogràfica, sembla que des de ben aviat existiren fortificacions a la zona. És el cas de la Torre Abadal, documentada des del segle X com a una torre d'Olorda de la qual tenim notícies a partir de l'any 998. Sembla ser que en els documents anteriors al segle XIII apareix

Berenguer de Relat adquirí totes dues propietats a Simó Desllor. Aquest havia fet construir, a la vila de Molins, el Cellar del qual avui dia encara es conserven restes que en permeten una descripció.

com a "Gallifa". L'any 1209 se cita com a Torre Abadal, de la qual és el senyor Gerbert d'Olorda.¹² En veritat hem de dir que existeix molt poca bibliografia sobre el castell i que aquesta ens en dona molt poques notícies, i sempre pràcticament les mateixes, que s'han anat repetint d'un autor a un altre sense ni tan sols corregir errors, com en el cas de la gran obra *Els castells catalans*, on s'indica que Berenguer de Relat deixà en herència el castell al seu fill homònim, quan, en realitat, tal com hem indicat, el va deixar al seu nét.

En resum, les dades certes donades a la bibliografia i que no es remunten a abans de l'any 1355 serien les següents: segons Carreras-Candi, la Corona alienà la jurisdicció de Vallvidrera a Pere Desllor l'any 1355. El seu fill Simó, l'any 1377 la vengué a Berenguer de Relat. L'any 1420 era en poder de Pere de Relat, el qual l'alienà el 1430 a Galcerà de Requesens.¹³

En l'obra *Els castells catalans* se'ns indica que realment va existir un castell no documentat clarament fins al fogotjament dels anys 1365-70, on assenta: "Castell dolorda den Simon dez Lor ... XXI focs". Així mateix, confirma que Pere el Cerimoniós el va vendre a Pere des Llor el 1355; que hi havia 19 focs l'any

1379 i segueix tota la línia successòria dels Relat, és a dir, de Berenguer al seu nét Berenguer i d'aquest al seu fill Pere de Relat, en nom del qual actuà, l'any 1419, la seva mare i tutora, Constança. L'any 1471, tant Olorda com Castell Ciuró eren propietat de Lluís de Relat i així va seguir fins al 1543, any en què Lluís Desvallés el va vendre als Requesens Zuñiga.

Totes les dades fan referència als fets històrics, però ens diuen molt poc sobre com era realment el castell. A l'obra esmentada, *Els castells catalans*, tot citant Maspons, se'ns indica que l'any 1430 no en quedaven ni tan sols restes i, tot i que ja estava enrunat, en els documents en subsistia la plasmació territorial, és a dir, servia per indicar límits.¹⁴

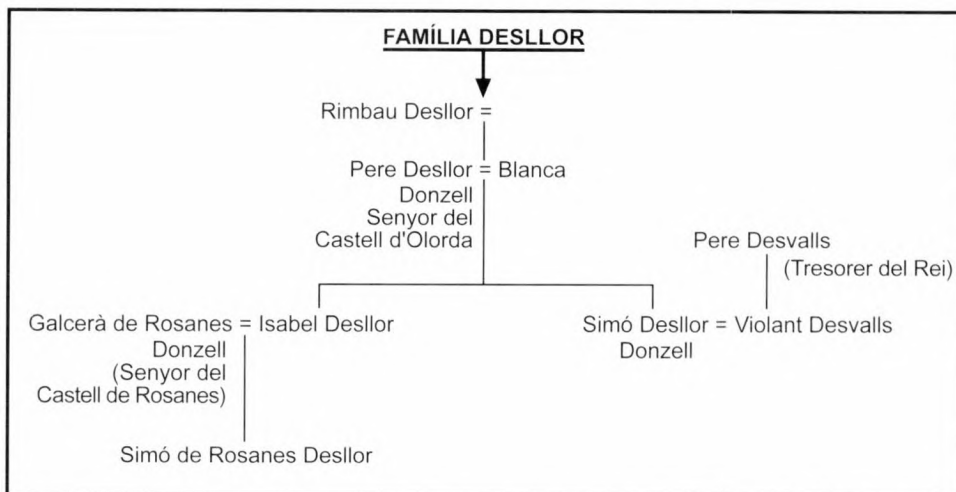
Davant d'aquesta escassetat de notícies bibliogràfiques, preferim recollir dades documentals. Aquestes ens informen de la història, que potser amb més detall és la donada pels autors citats, i sobretot de l'estat del castell al segle XIV. Veiem, doncs, què ens diu el document de venda del castell de Pere el Cerimoniós a Pere Desllor.

L'agost de 1355, el rei Pere el Cerimoniós va vendre el Castell d'Olorda al seu fidel Pere Desllor en lliure i franc alou, amb tota la jurisdicció alta i baixa, la civil i la criminal, i tota aquella que el rei posseís sobre el castell, la parròquia de Santa Creu d'Olorda i Santa Maria de Vallvidrera. Quedaven exclosos de la jurisdicció els crims que comportaven la pena de mort, que el rei es reservà. També permetia que en totes dues parròquies els Desllor tinguessin els seus oficials, els quals, i sempre dins de la jurisdicció assenyalada, en jutjar un crim que no comportés com a càstig la pena de mort, podien interrogar els presumptes culpables del delictes, als quals, a més d'inculpar, podien sotmetre a tortures, clavarlos per la costella o costelles, assotarlos, fustigarlos i enviarlos a l'exili.

A més, en cas que un oficial apliqués com a pena d'un delictes la mutilació d'un membre i això provoqués la mort de l'inculpat, en aquest cas l'oficial no seria acusat de crim ni jutjat.

Aquesta jurisdicció podien exercir-la sobre tots els habitants, homes i dones, del castell i el seu terme. Així mateix, els oficials podien aixecar

el seu hereu era encara un nen i podia morir, les substitucions d'aquest; en cas de mort de Simó, el substituiria com a hereu universal el seu germà Pericó. En cas que tots dos fills morissin, serien substituïts per un possible fill pòstum. En últim cas, és a dir, que no visquessin cap dels hereus, l'herència de Pere Desllor passaria al Convent de Sant Agustí, com a hereu universal.

Elaboració pròpia

forques, assignar jutges, tutors i curadors de menors i adults, notaris i fer instruments públics, atestats i testaments..

El preu de venda fou de 3.000 sous en moneda de Barcelona de tern. En la mateixa data de la venda, el rei n'atorgà diferents documents de notificació als seus funcionaris, a Pere de Montcada com a procurador de Catalunya i a Ramon de Copons com a veguer de Barcelona, i al conseller regi, el cavaller Francesc de Togores.¹⁵

Sembla que Pere Desllor només fou propietari del Castell durant sis anys, ja que morí cap a l'abril de 1361, data d'atorgament del seu testament, en el qual nomenà hereu universal el seu fill Simó.¹⁶ Aleshores, aquest era encara infant i, en ser menor d'edat, actuava als documents acompanyat de la seva mare, Blanca.¹⁷

Com és normal, Pere Desllor va preveure, sobretot tenint en compte que

De tot això ens informen la sèrie de documents que es generaren amb motiu de la venda del castell i del celler de Molins per part de Simó de Llor a Berenguer de Relat l'any 1377.

La venda del celler comprenia les bótes i els recipients per al vi, les eines i tots els mobles que estaven tant dins el celler, com a la casa on era situat, o dins la tanca d'aquesta casa, ja que sembla ser que estava fortificada.

Aquesta sèrie documental és formada pel document de venda, l'època, una sèrie de documents d'aprovació de la venda per part dels diferents membres de la família Desllor que podien, per alguna raó, tenir drets sobre els béns venuts i, per últim, i ja confirmada i ratificada la venda i el pagament del preu, el document de lliurament de la "corporal possessió" que nosaltres comentarem més àmpliament.¹⁸

El 6 de setembre de 1377, Simó Desllor, com a fill i hereu universal del seu pare, el donzell Pere Desllor (fill aquest de Riambaud Desllor), va vendre en franc alou a Berenguer de Relat el seu castell o lloc dit Olorda, situat a la parròquia de Santa Creu d'Olorda i, a més, la casa dita lo Celler, on Simó tenia el seu celler, situada a Molins de Rei, vila que ja era propietat del comprador, Berenguer de Relat. La hi va vendre amb les fortaleses, els edificis i les eines del castell, i amb la pobla contigua al celler. La venda incloïa els habitants del castell, els emfiteutes, els vassalls i els feudataris de tots els seus masos, cases i bordes; els camps de vinya i les terres útils i ermes, els boscos, prats i pastures, aigües i conduccions de totes les jurisdiccions, els censos i rendes, i tots els drets que el venedor rebia al castell i al seu territori, i a les parròquies d'Olorda i de Vallvidrera. Sembla que aquestes possessions havien estat més grans, però els predecessors de Simó ja n'havien separat una part.

Juntament amb el castell, tal com hem dit, Simó Desllor va vendre a Berenguer de Relat el celler de Molins de Rei i la seva pobla. La venda del celler comprenia les bótes i els recipients per al vi, les eines i tots els mobles que estaven tant dins el celler, com a la casa on era situat, o dins la tanca d'aquesta casa, ja que sembla ser que estava fortificada.

El preu de venda fou de 9.000 lliures en moneda de Barcelona de tern. Ens interessa destacar els noms dels que signaren com a testimonis, ja que ens dóna idea del rang i la importància de la família Desllor i les seves relacions. Firmaren com a tals, a més de Ferrer Sayol de la Casa del Rei, Pons de Font, notari; Jaume Exert i Pere Desvall, tresorer del rei i sogre del venedor (Simó Desllor); Galcerà de Rosanes, donzell i cunyat del venedor, i Jaume de Vallseca, doctor en lleis. Ens podem, doncs, fer idea que tant el comprador, Berenguer de Relat, com el venedor estaven rela-

cionats professionalment o familiarment amb persones destacades i que es movien dins el cercle de la Cort.

El preu de venda es féu efectiu el mateix dia, tal com consta a l'època on signen els mateixos testimonis. També en el mateix moment, Simó Desllor anomenà procurador especial seu al prevere de Barcelona Guillem Venrell, perquè lliurés la "corporal possessió" del castell i del celler a Berenguer de Relat. Aquest, per part seva, va constituir Ferrer Sayol com a procurador especial per rebre l'esmentada "corporal possessió".

Abans que es portés a terme aquest acte simbòlic (el lliurament de la "corporal possessió") era necessari, però, tal com ja hem dit, que la venda fos ratificada per tots aquells que hi podien tenir dret. Aquests documents de ratificació són interessants perquè ens donen notícia de la composició familiar dels Desllor i ens permeten copsar l'alt rang de la família i els seus parentius. En el cas que ens ocupa, podien tenir dret sobre l'objecte de la venda les dones de la família, amb motiu dels dots i els esponsalícis, i, a més, el Convent de Sant Agustí, tal com ja hem indicat.

En primer lloc, doncs, la venda va ser aprovada per la mare de Simó, Blanca, i per la seva dona, Violant Desvalls, filla, com ja hem dit, de Pere Desvalls, tresorer reial que actuà com a testimoni en els documents de venda.

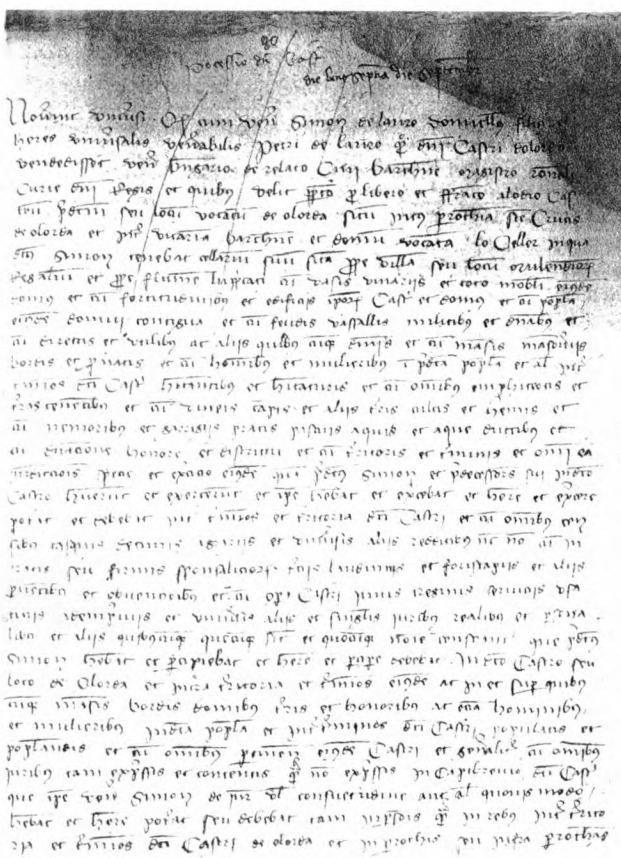
La venda també fou ratificada per la germana de Simó, Isabel Desllor, amb el consentiment del seu marit. Isabel havia estat filla pòstuma i era casada amb el donzell Galcerà de Rosanes, que, recordem, era, al seu torn, un dels senyors del Baix Llobregat, del castell de Rosanes, a Martorell. Isabel i el seu marit signaren la ratificació a Sant Boi i hi actuà com a testimoni el seu escuder, Pere Bertran. En el cas de la seva germana, Simó va signar, a més, un document en el qual ratificava que Isabel tenia

Testimonis de la història

drets sobre la venda i assegurava a la seva germana la fermesa del pacte, encara que ell fos menor de 25 anys, però ja més gran de 19. Hem de tenir en compte que els homes no eren majors d'edat fins als 25 anys, però que a partir d'una edat i, sobretot, si ja s'havien casat, com és el cas, podien actuar lliurement sense el consentiment de tutors, tal com seria el cas si encara fossin nens.

Per últim, tal com hem dit, el prior general de l'Orde de Sant Agustí, juntament amb el prior i el convent del monestir, ratificaren la venda, tot assenyalant que la clàusula substitutòria del testament de Pere Desllor, segons la qual si no existia hereu directe, els seus béns serien heretats pel monestir, havia quedat invalidada amb motiu de l'existència d'hereus i, per tant, l'Orde no hi tenia cap dret ni en faria cap reclamació.

Abans del lliurament de la "corporal possessió", també es procedí, com era costum, a fer-ne pública la venda. Se'n va fer la proclamació o pronunciació als 30 dies de la venda, amb escriptura feta al *Llibre de la Cúria del Veguer de Barcelona*. El termini de 30 dies es donava perquè qualsevol que pogués oposar-se a la venda per alguna raó, tingués un temps per fer-ho. Un cop passat el termini, Simó Desllor confirmà a Berenguer de Relat que s'havia proclamat la venda, que ja era inscrita al *Llibre de la Cúria del Veguer* i que ell, Simó, el seu sogre, Pere Desvalls, i Jaume de Vallseca hi actuaven com a garants, i, en cas que passat el termini i, per tant, que la venda ja fos ferma, algú reclamés, els garants actuarien com a defensors del comprador, Berenguer de Relat, sota pena de 12.000 sous en moneda de Barcelona de tern.

Lliurament de la corporal possessió del Celler i del Castell d'Olorda per Simó Desllor a Berenguer de Relat. Inici del document on es descriu el celler a Molins de Rei, prop la vila i el riu Llobregat, amb els recipients per vi, les cases i fortificacions.

Finalment es produí el lliurament de la "corporal possessió". Aquest era un acte que es feia cada vegada que un bé immobiliari (una casa, un camp, un forn, etcètera) tingut en lliure i franc alou passava de les mans d'un propietari a un altre, ja fos per donació entre familiars, per herència, per venda o per qualsevol altra raó. Era la manera de mostrar a tots aquells que depenien del propietari (emfiteutes) i vivien o treballaven en la possessió objecte de traspàs que, a partir del moment del traspàs, havien d'obeir i prestar els seus serveis i censos al nou senyor. En una època en la qual la gent no sabia ni llegir ni escriure, els actes simbòlics eren realment importants; eren la significació visual d'allò que s'havia pactat a les escriptures. I perquè fos ben

comprès, el traspàs de la “corporal possessió” no es limitava a l’anunci verbal davant els interessats, sinó que s’escenificava un ritual per tal que quedés ben clar. Aquest acte podia ser el lliurament de les claus, tancar-se dins la casa venuda, tallar herbes o branques en el cas d’una terra o d’un hort, etcètera. Els documents d’aquest tipus poden ser molt vius, al contrari dels instruments en els quals es recull el traspàs, ja que quan es feia l’acte, hi era present el notari, el qual no es limitava a descriure fredament els termes de la venda o donació, sinó que hi era present i ho recollia literalment i en el mateix moment.

Nosaltres, doncs, seguirem la descripció feta pel notari i que començà el dilluns 7 de setembre de 1379.¹⁹ Aquell dia, el notari Francesc de Laderosa, el procurador de Simó Desllor, Guillem Venrell, i el de Berenguer de Relat, Ferrer Sayol, juntament amb Pere Ballaró, Ramon de Camps, Francesc Reylla i Jaumet de Cubs, que actuaven com a testimonis, es presentaren a Molins de Rei, davant la casa del Celler i la seva pobla (és a dir, conjunt de cases que l’envoltaven).

Un cop davant la casa, el procurador de Simó Desllor agafà de les mans el procurador de Berenguer de Relat i junts entraren dins el recinte de la casa, i se situaren en el seu lloc més alt, de manera que des d’aquell punt podien dominar amb la mirada tot l’espai que ocupava el territori de la casa i les tinences del castell i els seus termes, fins on es podia veure, és a dir, fins on es podia arribar amb la mirada; i així, Guillem Venrell trameté la “corporal possessió” a Ferrer Sayol. També li lliurà les claus de la casa, els recipients per al vi i les eines del celler, que eren dins la casa. Aleshores, Ferrer Sayol, com a procurador de Berenguer de Relat, va estendre a la part més alta de la fortalesa de la casa el pendó que tenia la insígnia del dit Berenguer de Relat i, un cop estès, cridà en veu alta a

tots els que allí eren presents i a altres veïns: “Olorda per a en Berenguer de Relat. Olorda per a en Berenguer de Relat”.

Després, el procurador Ferrer Sayol va romandre dins la casa i la pobla, tot tancant-ne i obrint-ne les portes i els portals exteriors.

Un cop lliurada la “corporal possessió” de la casa i del celler, els procuradors, el notari i els testimonis ascendiren fins a la fortalesa o edifici antic del castell d’Olorda, la major part del qual era derruït i ruïnós. Un cop allà, Guillem Venrell introduí el procurador de Berenguer de Relat dins la fortalesa ruïnosa i li mostrà tota la tinença i els termes del castell fins on podia arribar-se amb l’esguard. A continuació li lliurà el corn del castell i Ferrer Sayol el va fer sonar, i, tal com havia fet al celler, estengué el pendó de Berenguer de Relat mentre cridava en veu alta: “Olorda per a en Berenguer de Relat”.

Aleshores, i convocats pel so del corn, els homes del castell es reuniren al costat de la capella de Sant Bartomeu, dins els termes del castell. Hi eren presents els següents: Francesc Merola, batlle del castell per a en Simó Desllor; Berenguer Carmella, Pere de Balleró, Francesc de Ferriol, Ramon Duran, del mas Garrofer; Guillem Fuster, Berenguer Coll, Ramon Duran, Bartomeu Miquel Deztorrens, Pere Miquel de Ferran, Guillem de Campderós, Bartomeu Botella, Guillem Geronda, Francesc Martorell, del mas Ravella; Saurina Salvata, del mas Salvata; Joan Ferrer àlies Andreu, i Jaume Cèrcol, Ramon Bovera i Bernat Çanoguera, tots ells dels termes del castell. I allà, Guillem Venrell, com a procurador de Simó Desllor, i un cop que el notari donà fe de la procuradoria i de la potestat que aquell hi tenia, notificà a tots els presents i a tots aquells que tinguessin Simó Desllor per senyor i pel dit castell que, a partir d’aquell moment, fossin fidels a Berenguer de Relat,

al seu batlle i als seus procuradors i oficials. I tal com havien fet fins aquell moment a Simó Desllor, que d'ara endavant prestessin els censos, agrers, rendes i tots els drets a Berenguer de Relat i que, a més, l'obeïssin i, com era costum, li fessin homenatge de naturalitat i fidelitat. Tots ells acceptaren i juraren sobre els Quatre Evangelis, segons els Usatges i Constitucions de Catalunya; excepte Ramon Bovera, que digué que ell era home propi del mas Ça Vall (situat als termes del castell) per l'altar de Sant Jaume, construït a l'església de Molins de Rei; i excepte Bernat Çanoguera, senyor útil del mas Noguera, situat també dins els termes del castell, que era alou del monestir de Santa Maria de Montserrat, tot assegurant que això constava a la Cúria de Barcelona.

Davant la negativa de Bernat Çanoguera, els procuradors i el notari deliberaren sobre el sagrament de fidelitat que li requerien, i finalment

En una època en la qual la gent no sabia ni llegir ni escriure, els actes simbòlics eren realment importants.

no acceptaren la negativa. Per això, el procurador de Berenguer de Relat manà al dit Bernat que durant aquella mateixa setmana prestés el sagrament de fidelitat com a poblador dins els termes del castell a l'esmentat Berenguer, i que li manifestés les seves raons sota pena de 500 sous.

Francesc Merola, Joan Ferran àlies *Andreu* i Jaume Cèrcol, tots ells habitants de la nova pobla del castell situada al costat de la casa del celler, varen dir que no tenien res per a altres senyors, només per a Simó Desllor i ara per a Berenguer de Relat; hi varen afegir que estaven assabentats de totes les obligacions, rendes i drets que devien al senyor perquè així ho va assignar Pere Desllor i altres antecessors als habitants del castell; ara bé, però, que restaven

salvades les llibertats i els bons usos. Ferrer Sayol els ho confirma.

A continuació el procurador Sayol procedí a nomenar els nous càrrecs dels funcionaris del castell, ja que fins aquell moment, el batlle i el saig eren homes de Simó Desllor i ara s'assignaren homes de Berenguer de Relat. Així, Sayol destituí Francesc de Merola de l'ofici de batlle del castell i Guillem Gerona del de saig; i constituí com a batlle Pere Balleró, de Molins de Rei i, amb el beneplàcit de Relat, confirmà Guillem Gerona en el càrrec de saig que ja exercia amb Simó Desllor. El procurador de Berenguer de Relat va fer la proclama dels nous càrrecs en veu alta.

Per cloure l'acte, Guillem Venrell, procurador de Desllor, se situà davant els presents, al costat de la muralla on estava edificada la casa del celler, situada cap a la vila de Molins de Rei, i pronuncià: "Ara hoiats per manament en Berenguer de Relat senyor del castell dolorda que negu dins los termes del dit castell no gos dir mal de deu en de sos sants en jurar en leix soto ban de xx solidos. Item que negu no entre de dia ne de nit en vinya daltre per ferhi dapnatge. E qui contrafara pagara per ban de dia V solidos e de nit X solidos..."

I tots dos procuradors varen fer un últim signe del lliurament i la possessió, i Ferrer Sayol demanà al notari la redacció en forma d'escriptura pública de tot l'acte, escriptura que va ser feta aquell mateix dia i en el mateix lloc davant la presència dels testimonis.

A continuació, i des d'aquell lloc, els procuradors i el notari iniciaren el camí de tornada cap a Barcelona. S'aturaren al costat de la casa dita de Torrabadal i allà els rebé el senyor de la casa, el donzell Asbert d'Olorda àlies *de Tallada*, que era feudatari i vassall del senyor del castell d'Olorda. Guillem Venrell li comunicà la venda del castell i Asbert li assegurà que tenia la casa de Torra-

badal pel castell i que a partir d'aquell moment seria feudatari de Berenguer de Relat, al qual respondria, satisfaria i obeiria. Guillem Venrell, com a procurador de Simó Desllor, el va absoldre del lligam de fidelitat envers aquest. Asbert, però, no prestà homenatge al procurador de Berenguer de Relat, ja que decidí que aniria a Barcelona per prestar l'homenatge personalment al seu nou senyor, Berenguer de Relat. Se'n va aixecar acta.

Finalment, el dijous 10 de setembre i en presència del notari i de Bernat de Palau, donzell, de Bernat de Calopa, Bernat Venrell i Andreu Llops, porter del rei, tots ells actuant com a testimonis, Bernat Çanoguera, habitant del castell d'Olorda (que, recordem, no havia volgut prestar l'homenatge als procuradors) es presentà a Barcelona, a l'Arxiu Major del palau del rei, on era l'oficina del mestre racional. I allà prestà el sagrament de fidelitat i jurà sobre els Quatre Evangelis davant de Berenguer de Relat. Aquest demanà al notari que se'n fes escriptura pública, en la qual signaren els testimonis esmentats.

Per finalitzar, voldríem destacar les dades que ens dona el document sobre com era el castell i la casa del celler.

Realment, a Olorda, des d'antic, devia existir un castell amb una clara funció defensiva a l'Alta Edat Mitjana, quan hi havia una línia de castells que formaven part de la frontera i la defensa territorial. Al segle XI, aquests castells regits fins aleshores per delegats comtals entraren en possessió dels senyors feudals que donaren lloc a grans llinatges, com els citats Rosanes.²⁰ Amb el temps, sembla que Olorda perdé en part la seva importància defensiva inicial i encara que, en cas de perill, el punt elevat del castell fos útil, el castell devia quedar abandonat quan els seus habitants, els emfiteutes que conreaven el territori, vivien als voltants. El document ens fa, doncs, unes dis-

tincions interessants. De fet, ens assenyala, per una part que hi havia al castell antic, que l'any 1377 ja era enrunat; després ens parla d'edificis que devien ser les cases on habitaven els emfiteutes que depenien del senyor del castell i que conreaven les seves terres. Aquests conreus, en gran part sembla ser que eren vinyes, si tenim en compte que Simó Desllor havia fet construir un celler i que, en l'últim acte del lliurament de la "corporal possessió", quan el procurador de Simó Desllor manà als homes del castell que obeïssin el nou senyor, els indica específicament que seran penats en cas que un veí entri a la vinya de dia o de nit.

A més, el castell, tal com hem citat abans, havia comptat des d'antic amb cases fortificades que contribuïen a defensar-lo. La torre Abadal de què fa esment la bibliografia que hem citat anteriorment, apareix encara com una casa fortificada dins del territori del castell; sembla, però, que ja no depenia directament d'ell ni del seu senyor, si tenim en compte que Asbert d'Olorda, senyor de la casa, va fer constar que la tenia en franc alou, no n'era emfiteuta, encara que conservava certs vincles de fidelitat i vassallatge respecte al senyor del castell, i per això va accedir a prestar sagrament, homenatge i fidelitat a Berenguer de Relat. Possiblement, la torre Abadal havia quedat fora del territori que dominava el senyor del castell, ja que, tal com hem dit, abans de ser propietat dels Desllor, part d'aquest territori ja havia estat alienat i separat.

A l'obra *Els castells catalans*, tal com hem dit, s'assenyala l'existència de 19 focs i si comptem els presents a l'església de Sant Bartomeu de la Quadra per prestar homenatge al nou propietari, eren 19 persones o caps de casa.

La descripció de la casa del celler és molt interessant. El celler estava format per una casa principal que era el celler pròpiament dit. Sembla que

la seva tipologia arquitectònica era la pròpia de les cases-torre del segle XIV, és a dir, una gran casa amb una torre construïda a un dels seus costats, amb una funció defensiva completada per una muralla que encerclava dins seu la casa principal i les cases on devien viure tots aquells que treballaven al celler. Aquestes cases tancades formaven una pobla dins la vila de Molins de Rei. A l'obra citada *Els castells catalans*, ens donen notícia que en aquella època, la vila de Molins, cap a la seva part nord, es trobava emmurallada i comptava com a defensa una torre situada sobre la riera Cagadell o riera del Molí. Podríem concloure, doncs, que, possiblement, aquesta zona era aquella que ocupava el celler, la pobla i la seva muralla. I, possiblement, aquest nucli se situava precisament a la riera i en el camí que puja cap a Sant Bartomeu d'Olorda, ja dins els termes del castell, i fins al castell i la Santa Creu d'Olorda. L'existència de la muralla protegia l'accés al castell des de la vila, que devia ser per aquest punt tal com és avui en dia. Encara que el celler consta com de Molins de Rei, depenia del castell i no del senyor de la vila. Ja que aquest era Berenguer de Relat, en comprar tot el territori del castell amb la venda, el propietari unia tots dos territoris.

Aquestes hipòtesis que deduïm a partir de les fonts documentals, podrien ser confirmades i ampliades no només amb l'anàlisi d'altres documents que encara no s'ha fet, sinó també a través de l'arqueologia, tal com ja s'ha practicat a la zona i ha aportat dades sobre les èpoques més antigues, que podrien ser completades amb dades sobre l'època medieval.²¹

Per últim, no voldríem deixar de ressaltar un detall que ens sembla curiós i interessant: la descripció de l'oficina de Berenguer de Relat, que, com indica el document, era al Palau Major de Barcelona, dins l'Arxiu Major. Això era lògic perquè per

desenvolupar la seva feina, el racional havia de tenir a l'abast la documentació. Només cal recordar que la seva ubicació devia ser prop del Saló del Tinell, on s'ubicava també la sala del borboll.

Notes

1 Els testaments de diferents membres de la família Ferriol i documents del Baix Llobregat conservats a l'Arxiu Catedralici de Barcelona (ACB) i a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB) ens donen notícia de la composició i biografia familiar, i les incidències del seu patrimoni. Es pot consultar sobre aquest tema Baucells i Reig, i nosaltres mateixos a BAUCELLS I REIG, Josep: *El Baix Llobregat i la Pia Almoina de la Seu de Barcelona: Inventari dels pergamins*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1984, pàg. 131.

FORNS DE RIVERA, M. Cristina. "El ejercicio de la tutela por las mujeres de los ciudadanos de Barcelona (siglos XIII-XIV)" dins *Actas del I Congreso de Historia de la Familia. Una nueva perspectiva sobre la sociedad europea*. Murcia: Universidad de Murcia, 1994, pàg. 190.

2 Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancilleria, reg. 576, f. 59 vs. 22 juliol 1334.

3 Hem d'advertir que a la Gran Enciclopèdia de Catalunya (GEC), v. 19, pàg. 207, 2a ed., 1988, consta que Berenguer fou tresorer des de l'any 1357, quan en realitat, tal com hem assenyalat, està documentat a partir de l'any 1349.

4 ACA, Cancilleria, registre 1565, Reina Elionor, 1352-55, f. 139 rt. i f. 163-164.

5 ACA, Cancilleria, reg. 1582, Reina Elionor, f. 38.

6 Com a marmessor, ens consta que liquidà un llegat testamentari a Huguet de Santa Pau, com a hereu de la seva mare Sibil·la, la qual havia servit a la reina. AHPB, Francesc de Laderosa 23/24, f. 3 vs; 10 de desembre de 1375.

7 ACA, Cancilleria, registre 1574, f. 127-28; 132-33.

8 ACA, Cancilleria; registre 916, f. 30-31.

9 ACB, Fons Notarial, vol. 265, notari Francesc de Montalt, *Capibrevium quartum*, 24 de març de 1394, f. 31-39 i 51. També a ACB 4-82-76; 4-82-79 i 4-82-78.

10 ACA, Cancilleria, registre 2219, f. 65 vs.-66 rt.

11 A la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, vol. 8, Fundació Enciclopèdia Catalana, 1 de 1982 pàg. 422 ens diu: "una construcció que pertany a aquesta vila medieval és el celler que va fer construir a mitjans segle XIV Simó Desllor, de planta rectangular coberta amb volta de canó, parcialment soterrat al carrer d'Alfons I, uns tres metres sota el nivell actual; fins fa poc havia servit encara de celler i el seu estat de conservació és força bo".

12 *Catalunya Romànica*, vol. xx, Fundació Enciclopèdia Catalana, 1992, pàg. 408-409.

13 CARRERAS-CANDI, Francesc: *La ciutat de Barcelona*, Barcelona: 1916, pàg. 1058-1060.

14 CATALÀ-ROCA: *Els castells catalans*, obra dirigida per .Barcelona: Rafael Dalmau editor, 1990, 2a ed.

15 ACA, Cancilleria, registre 980 f. 116 vs-120 vs; atorgat per Pere el Cerimoniós a Càller i autoritzat per Joan Saura, escrivà reial.

16 El testament apareix citat en els diferents documents que es generaren per raó de la venda del castell i del celler per part de Simó Desllor a Berenguer de Relat. Com a precedent se cita el dit document autoritzat el 14 d'abril de 1361 pel notari de Barcelona Francesc Lordal, encara que no hem pogut localitzar-lo.

17 AHPB, Francesc de Lladernosa, 23/16, *Tricesimum tertium capibrevium*, 4-12-1364-17-6-1365, amb data 28-3-1365.

18 La sèrie documental es conserva a l'AHPB, 23/31, notari Francesc de Lladernosa: *Duodecim liber notularum vendicionum...* 1374, novembre, 16-1386, gener, 7; f. 58 vs-83 rt.

19 El document d'entrega de la "corporal possessió" és l'últim de la sèrie esmentada anteriorment i ocupa des del fol. 80 rt. al 83 rt. Per descriure com es produïren els fets, hem seguit literalment el text redactat pel notari, sense comentaris propis. La llengua emprada és l'habitual (llatí baix-medieval), excepte en el moment que recull paraules textuales dels presents, moment en què, tal com es feia sempre, es manté la llengua parlada, és a dir, el català. Nosaltres hem transcrit literalment aquestes parts, tancant-les entre cometes, en el mateix català de l'època.

20 *Atles del Baix Llobregat*. Consell Comarcal del Baix Llobregat. Generalitat de Catalunya. Institut Cartogràfic de Catalunya. Barcelona, 1995, pàg. 66-67.

21 GARCIA RUBERT, David: "Apunts per a la realització de la carta arqueològica", *L'espai de recerca*, núm.1 (1998), pàg.41-50.